

Sahn-ı Semân'dan Dârülfünûn'a

Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası

Âlimler, Müesseseler
ve Fikrî Eserler
XVII. Yüzyıl

SEMPOZYUM TEBLİĞLERİ

Zeytinburnu Belediyesi Kùltür Yayınları
Kitap No: 44

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İskenderoğlu
Veli Koç

Sahn-ı Semân'dan Dârülfünûn'a
Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası
(Âlimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler) - XVII. Yüzyıl

Editörler
Hidayet Aydar
Ali Fikri Yavuz

ISBN 978-975-2485-07-5
TC Kùltür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 20640

1. Baskı
İstanbul, Kasım 2017

Kitap Tasarım **Salih Pulcu**
Tasarım Uygulama **Fatma Efe**

Baskı-Cilt **Seçil Ofset Matbaacılık**
Yüzyıl Mh. Matbaacılar Sitesi 4. Cadde No: 77
Bağcılar İstanbul
Sertifika No: 12068

444 1984

www.zeytinburnu.istanbul

Süyûtî'nin *el-Câmi'u's-Sağîr*'inin Osmanlı Hadis Eğitimiindeki Yeri

Mustafa Celil Altuntaş

Ar. Gör., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İmâm Süyûtî'nin *el-Câmi'u's-sağîr*'i

İmâm Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-Câmi'u's-sağîr*'i, kendisinden sonraki döneme etkisi ve yaygınlığı bakımından büyük önemi hâizdir. Yazıldığı dönemden itibaren üzerine çokça şerh kaleme alınmış eserin, bu şerhler üzerinden Osmanlı dönemi hadis çalışmalarına önemli katkısı olmuştur. Bu bağlamda *el-Câmi'u's-sağîr*, Süyûtî sonrası dönemde hadis ilminin tarihî süreçteki konumu hakkında önemli veriler sunmaktadır. Zira bu dönem hadis ilminin isnâd-râvî merkezli konumundan uzaklaşarak metin-yorum eksenli geliştiği zaman dilimine tekabül etmektedir.¹

28 Rebiulevvel 907/11 Ekim 1501 tarihinde tamamlandığı belirtilen *el-Câmi'u's-sağîr* yazıldığı X/XVI. asırdan itibaren hadis metinlerine ulaşmada kolaylık sağlamasından ötürü temel başvuru kaynaklarından biri olmuştur.

Süyûtî, mukaddimesinde “*el-Câmi'u's-sağîr min hadîsi'l-beşîri'n-nezîr*” olarak isimlendirdiği eserinde hadisleri alfabetik olarak sıralamıştır. Kendisinden önce bunu Kudâî'nin, *el-Müsne'd*inde; İbn Gânim'in, (ö. 744) *el-Fâik fi'l-lafzi'r-râik*'inde uyguladığına işaret etmiştir.² Müellif, otuz rumuz kullanmış,³ ayrıca bazı kaynakların doğrudan ismini zikretmiştir. Hadisin

1 İzmirli İsmâil Hakkı, hadis tarihini sekize taksim etmiş, son devri Zevâid edebiyatı zuhurundan günümüze kadar olan dilim olarak nitelemiştir. Bu dönemde hadis ilminin derleme hadis metinleri üzerinden sürdürüldüğüne vurgu yapmaktadır. (bk. İzmirli İsmail Hakkı, *Hadis Tarihi*, (Tenkitli Neşir: İbrahim Hatiboğlu), Dârulhadis, İstanbul, 2002, s. 283.)

2 Münâvî, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, I, 46. (Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 81)

3 Münâvî, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, I, 46.

“*kabuğunu terkettim, özünü aldım*” diyerek işaret ettiği gibi senedleri terk etmiş ve sadece veciz hadisleri sıralamıştır.⁴ Hadisler hakkında sahih ve zayıflığına dair hükümleri rumuzlarla belirtmiş ancak daha sonra kaynak rumuzları ile karıştırıldığı için bunlara güvenilemeyeceği söylenmiştir.

Süyûtî eserine hadis uyduran ve yalancıların rivayetlerini almadığını da özellikle belirtmiştir.⁵ Musannif eserini bu şekilde nitelendirse de daha sonra gelen şârih ve muhaşşiler eserde zayıf ve mevzu rivayetlerin bulunduğu işaret etmişlerdir.⁶ Hifnî hâşiyesinde tergîb kasdıyla fezâil-i a'mâl-de mevzu hadisin zikredildiğini bunun o amelin faziletine delalet ettiğini belirtmiştir.⁷ Zayıf hadisler konusundaki bu genel görüşü Hifnî'nin mevzu hadislere de şâmil kıldığı anlaşılmaktadır.

Kâtip Çelebi, Süyûtî'nin *Cem'u'l-cevâmi'*den ihtisar ettiği *el-Câmiu's-sağîr*'de veciz hadisleri ihtisar ettiğini, hadisleri tahriç ettiğini yani kaynaklarını belirttiğini, eserin hadis uyduran ve yalancının (وضاع أو كذاب) teferrüd ettiği rivâyetlerden masûn olduğunu söylemiştir. Bu ifâdeyi musannifin mukaddimesinden aktardığı anlaşılmaktadır. Ayrıca türü içerisinde öne çıkan ve meşhur olan eserde zayıf hadislerin de serdedildiğini belirtmiştir.⁸ XVII. yüzyılda yaşamış Kâtip Çelebi'nin *el-Câmi'u's-sağîr*'i meşhur olarak nitelmesi eserin yaygınlaşması ve XVII. yüzyıldaki yaygınlığı hakkında ipuçları vermektedir.

Nâsirüddin Elbânî (ö. 1999), *el-Câmi'u's-sağîr*'in tertibinin güzelliği ve kullanımının kolay olması gibi sebeplerle âlimlerin ve talebenin elinde mütedâvil olan bir eser olduğunu, muhaddislerin de bu eserden müstağni

4 Mûnâvî kabuk-öz benzetmesini, mevzu hadislerin terkedildiği; sahih, hasen ve zayıf rivâyetlerin alındığı şeklinde açıklamıştır. Bk. Mûnâvî, *et-Teysîr*, I, 4.

5 Süyûtî, *el-Câmi'u's-sağîr*, el-Matbaatü'l-Meymeniyye, Kahire, 1321, s, 2.

6 “*Mûnâvî'nin Süyûtî'ye itirazları*” ismiyle yapılan tezlerde Mûnâvî'nin, I. ciltte, 887 hadisten 30 hadise itiraz ettiği, (bk. Mazhari, *Nasseruddin, Mûnavi'nin Süyûtî'ye İtirazları (Feyzu'l-Kadîr'in Birinci Cildi Özelinde)*, SÜSBE, Konya, 2010); II. ciltte, 119 rivâyete itiraz ettiği bunlardan 56'sına mevzu dediği (bk. Gümüş, Mustafa, *Mûnâvî'nin Suyûtî'ye itirazları (Feyzu'l-Kadîr'in ikinci cildi özelinde)*; SÜSBE, Konya, 2007); III. ciltte, 57 rivâyete mevzu diyerek itiraz ettiği (bk. Çite, Mukaddes, *Mûnâvî'nin Feyzu'l-Kadîr Adlı Eserinde Suyûtî'ye İtirazları (III. cilt)*; SÜSBE, Konya, 2007.); IV. ciltte, 1600 hadisten 90'ına itiraz ettiği, (bk. Keleş, Emel, *Mûnâvî'nin Suyûtî'ye itirazları (Feyzu'l-Kadîr'in Dördüncü Cildi Özelinde)* SÜSBE, Konya, 2007.); VI. ciltte, 43 rivâyete itiraz ettiği, (bk. Yılmaz, Lokman, *Mûnâvî'nin Suyûtî'ye İtirazları (Feyzu'l-Kadîr'in Altıncı Cildi Örneği)*, SÜSBE, Konya, 2007.)

7 Hifnî, *Hâşîye ala şerhi'l-aziz ale'l-Câmi'i's-sağîr*, I, 4. (وما قصد الترغيب في الأعمال فيذكر) (حديثا موضوعا يدل على فضل تلك الأعمال)

8 Kâtip Çelebi, *Kesfû'z-zunûn*, I, 560.

kalamadığını belirtmiştir.⁹ *El-Câmi'u's-sağîr*'deki sahih ve hasen hadisleri derlediği eserinde 8202 hadis serdetmiştir.¹⁰

İbnü's-Siddîk, Ahmed b. Muhammed el-Gumârî (ö. 1960) *el-Câmi'u's-sağîr*'deki 453 hadisin mevzu olduğunu belirterek *el-Muğîr ale'l-ehâdîsi'l-mevzu'a fi'l-Câmi'i's-sağîr* isimli eserini kaleme almıştır. Ancak Elbânî ve Gumârî gibi muasır âlimlerin müteşeddîd tavırlarının olduğu ve daha mutedil tavırlara ihtiyaç duyulduğu zikredilmiştir.¹¹

Süyûtî *el-Câmi'u's-sağîr*'e çok kısa bir mukaddime kaleme almıştır. Bu mukaddimenin girişinde (إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الْأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا)¹² hadisine atıf yaparak (الحمد لله الذي بعث على رأس كل مائة سنة من يجدد لهذه الأمة) diyerek başlamıştır. Her yüz senenin başında Allah'ın bu ümmet için bir müceddid göndereceği vurgusu Süyûtî'nin üzerinde durduğu bir meseledir.¹³ Eserine böyle başlaması, bazı eserlerinde de vurguladığı gibi,¹⁴ IX. asrın müceddidi olarak kendisine işaret olarak algılanmıştır. Münâvî, Süyûtî'nin esere böyle başlayarak IX. asrın müceddidi olarak kendisini îma ettiğini belirtmiştir.¹⁵ Hifnî de haşiyesinde, Süyûtî'yi IX. asrın müceddidi olarak zikretmiştir.¹⁶ Müceddiden maksat ise müctehid âlimdir.¹⁷ Yani *el-Câmi'u's-sağîr*, Süyûtî'nin tüm hadisleri toplayarak ispat etmeye çalıştığı müceddidlik iddiasının bir ürünü olarak görünmektedir.

Süyûtî'nin câmi türünde yazdığı hadis eserleriyle döneminde benimsenen telif tarzlarından ansiklopedik eser yazma geleneğini hadis ilminde de başlattığı ve *el-Câmi'u's-sağîr*, *Ziyâdâtü'l-câmi'i's-sağîr* ve *el-Câmi'u'l-kebîr*'i hazırlarken 345 müellife ait 642 kaynaktan faydalandığı belirtilmiştir.¹⁸ Sü-

9 Elbânî, *Sahihü'l-câmi'i's-sagîr ve ziyedetuh: el-Fethü'l-kebîr*, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1986, I, 12.

10 Bkz. *Sahihü'l-câmi'i's-sagîr ve ziyedetuh: el-Fethü'l-kebîr*, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1986.

11 Yılmaz, Lokman, *Münâvî'nin Suyûtî'ye İtirazları (Feyzu'l-Kadîr'in Altıncı Cildi Örneği)*, s. 73.

12 Ebû Dâvûd, Melâhim, 1; Beyhakî, *Marifetü's-sünen ve'l-âsâr*, I, 20; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 567.

13 Süyûtî bu konuda "et-Tenbie bi-men yeb'asühüllahu ala ra'si külli mie" isimli bir risale kaleme almış. Burada konuyu farklı açılardan tartışmıştır. Geniş bilgi için bkz. Özgür Kavak, "Modernleşme Öncesi Dönemde Tecdid Meseleleri: Süyûtî'nin et-Tenbie'si Çerçevesinde Bir Değerlendirme", *Marife Dergisi*, yıl; 9, sayı; 3, s. 157-172.

14 Özkan, Halit, "Süyûtî", *DİA*, XXXVIII, 189.

15 Münâvî, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, I, 27.

16 Hifnî, *Hâşiye ala şerhi'l-aziz ale'l-Câmi'i's-sagîr*, Matbaa-i Âmire, Bulak, 1873, I, 2.

17 Sananî, *et-Tenvîr bi-şerhi'l-Câmi'i's-sağîr*, thk. Muhammed İshak Muhammed İbrahim, 2011/1432, I, 156.

18 Özkan, Halit, "Süyûtî", *DİA*, XXXVIII, 190.

leymaniye Kütüphanesi'nde bulunan yazmaların birçoğunda eserin 10934 hadis ihtiva edildiği kaydedilmiştir.¹⁹ Ancak Münâvî'nin matbu olan şerhinde 10031 hadis bulunmaktadır.

Tefsir, hadis, fıkıh, Arap dili gibi alanlarda birçok eser veren İmam Süyûtî'nin Müslümanlar üzerindeki en büyük hayrının *el-Câmi'u's-sağîr* olduğu belirtilmiştir.²⁰ Zira o bu eserle kendisinden sonra hadislerle iştigal edenlerin müstağni kalamayacağı bir eser ortaya koymuştur.

İstanbul Kütüphanelerindeki Bazı Önemli Nüshaları

Süyûtî'nin birçok eserinin Anadolu'ya götürülmesi yönünde bir talebinin olduğu bilinmektedir.²¹ Tetkik edilebildiği kadarıyla *el-Câmiu's-sağîr*'in müellif nüshasının akıbeti bilinmemektedir. Münâvî bazı ihtilaflı lafızlarda müellifin nüshasına atıf yapmış, *müellif nüshasında böyledir*,²² *müellif nüshasında yoktur*,²³ *müellif nüshasında görmedim*²⁴ gibi açıklamalar yapmıştır. Şârih San'ânî, (ö. 1182/1768) Süyûtî'nin nüshasını gördüğünü zikretmiştir.²⁵ Ayrıca musannifin nüshası ile karşılaştırılmış bir nüshaya defaatle atıf yapmıştır.²⁶

Esad Efendi koleksiyonu 307'deki *el-Câmiu's-sağîr* nüshasında Esad Efendi'nin “*İşbu nüsha-i sahîha, müellifinin manzûresi olduğu hâmişinin bazı kenarında “belağa sema'an alâ müellifihi” ve sâiri gibi îşarâtdan müstebândır.*” notu bulunmaktadır.²⁷ Esad Efendi'nin nüshanın zahriyyesinde işaret ettiği kayıtlar nüshada 6a, 20b, 23a olmak üzere üç varakta bulunmaktadır. *El-Câmi'u's-sağîr*'i Süyûtî'ye okuyan talebenin tuttuğu bu notta, “الحمد لله ثم، بلغ سماعا على مؤلفه لطف الله به (Elhamdülillah sümme belağa sema'an alâ müellifihi latafallâhu bihi) ibaresi bulunmaktadır.²⁸

Sonundaki ferağ kaydında ise²⁹ Süyûtî medhedilmiş, ardından “*Allah, onun*

19 Esad Efendi, 308; 309; Fâtih, 728, 729.

20 Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 1017.

21 Özkan, Halit, “Süyûtî”, *DİA*, XXXVIII, 191.

22 (كذا في نسخة المؤلف), Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, I, 35.

23 (ولا وجود لها في نسخة المؤلف التي بخطه) Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, I, 204.

24 (ولم أره في نسخة المؤلف التي بخطه) Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, I, 350.

25 Sanani, *et-Tenvîr*, V, 426.

26 Sanani, *et-Tenvîr*, I, 55, 71, 81, 294.

27 Süyûtî, *el-Câmi'u's-sağîr*, Esad Efendi, 307, zahriyyesinde.

28 Süyûtî, *el-Câmi'u's-sağîr*, Esad Efendi, 307, 6a, 20b, 23a.

29 تم الجامع الصغير من حديث بشير النذير تأليف الشيخ الإمام العالم العلامة الكبير البحر الفهامة الخقق المدقق الحواوي فريد دهره ووحيد عصره لسان المتكلم وحجة المناظرين رحلة الطالبين مالك زمانه جلال الدين ابو الفضل عبد الرحمن السيوطي الشافعي فسخ الله اجله و اصلح الكون بعلمه و عمله و نفع المسلمين ببركاته و بركات علمه في الدين و الدنيا

[Süyûtî'nin] ecelinesi genişletsin ve dünyayı onun ilmi ve ameli ile ıslah etsin" denilerek dua edilmiştir. Ömrünün uzun olması için yapılan bu dua da, nüshanın Süyûtî'nin yaşadığı dönemde kaleme alındığını göstermektedir. Ayrıca nüshanın sonunda mukabele kaydı bulunmaktadır. Müellif nüshasının nerede olduğunun bilinmediği göz önünde bulundurulursa mezkûr *el-Câmi'u's-sağîr* nüshasının sonunda bulunan mukabele kaydı ve müellife okunması hasebiyle kayıtsız kalınamayacak önemli bir nüsha olduğu söylenebilir.³⁰

Münâvî ile San'ânî *el-Câmi'u's-sağîr* şerhlerinde (الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ شَنْفَا الْعَرْشِ، وَلَيْسَا بِمُعَلَّقَيْنِ) "Hasan ve Hüseyin arşın iki küpeleridir" meâlindeki hadis metninin müellif nüshasında (سيفا) küpe olarak değil kılıç olarak yazılı olduğuna dair bilgiler mevcuttur. Münâvî müellif nüshasında سيفا olarak gördüğünü belirtmiştir.³¹ San'ânî de Münâvî'nin söylediklerini aktardıktan sonra aynı şekilde (سيفا) olarak gördüğünü belirtmiştir.³² Süyûtî'ye okunan mezkûr Esad Efendi nüshasında da (سيفا) olarak geçmektedir.³³ Süyûtî'nin tercihinin bu yönde olduğu görülmektedir. Ancak şârih ve muhaşşiler (شَنْفَا) kelimesini tercih etmişlerdir. Süyûtî'nin kaynak gösterdiği Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsât*'ın matbu nüshalarında da (شَنْفَا) olarak kaydedildiği görülmektedir.³⁴ Süyûtî'nin eserleri üzerine çalışan Ali el-Müttakî (ö. 975/1567), *Kenzü'l-ummâl* isimli eserinde (سيفا) kelimesini tercih ederek hadis metnini (الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ سيفا الْعَرْشِ وَلَيْسَا بِمُعَلَّقَيْنِ)³⁵ olarak vermiştir. Esad Efendi nüshasının Süyûtî'nin tercihine mutabık olduğu görülmektedir.

İstanbul Kütüphanelerinde bulunan eserlerin, müellifleriyle bir şekilde irtibatı olan bazı nüshalarının Arap dünyasında yapılan tahkiklerde kullanılmamış olması yayınlanan bazı temel eserlerin en azından yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Esad Efendi koleksiyonunda bulunan bir diğer nüsha ise müstensihî Ali b. Osman olan ve 994/1586 senesinde bugün Macaristan'ın sınırları dâhilinde yer alan ve Kânûnî'nin (974/1566) vefat ettiği son seferinde fethedilen kale

30 Nüshanın üzerinde ne zaman yazıldığına dair belirgin bir kayıt görülememektedir. Ancak sadece (عشر) kelimesinin okunabilmesi veya sadece bu kelimenin yazılmış olmasına dayanarak nüshanın müellifin vefatından bir yıl önce 910 senesinde yazıldığı söylenebilir.

31 Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, III, 15, hadis numarası, 3824.

32 San'ânî, *et-Tenvîr*, I, 5; V, 426.

33 Süyûtî, *el-Câmi'u's-sağîr*, Esad Efendi, 307, 100b.

34 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsât*, Dâru'l-hameyn Kâhire, I, 108.

35 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, Müessesetü'r-risâle, 1981, XII, 115.

olan Sigetvâr'da yazılan nüshadır.³⁶ Ferağ kaydındaki ifadeden³⁷ nüshanın Kânûnî'nin ölümü üzerine iç organlarının gömüldüğü Sigetvar'daki Kânûnî türbesinin yanına inşa edilen zâviyede³⁸ yazılmış olduğu anlaşılmaktadır. Yeni fethedilen Rumeli'deki bir bölgeye yirmi yıl içinde bir *el-Câmi'u's-sağîr* nüshasının gönderilmesi ve orada istinsahının yapılması eserin Osmanlı toplumundaki yaygınlığını göstermesi açısından kayda değerdir.

Yine Süleymânîye Kütüphânesi Fatih koleksiyonunda 729 numarada bulunan nüsha ise Süyûtî'den icâzetli ve *el-Câmi'u's-sağîr*'i şerhetmiş olan Şemseddin Alkamî'den (ö. 969/1561-62) intikal eden bir nüshadır. Süyûtî'nin nüshasından nakleden Alkamî'nin kendi hattı ile olan nüshasından istinsah edildiği kaydedilmiştir.³⁹ Üzerinde bulunan taliklerin de 14 Ramazan 1005 tarihinde İsmail b. Süleyman el-Bicûrî eş-Şafiî tarafından tamamlandığı ayrıca belirtilmiştir.

Süleymânîye Kütüphanesi'nde bulunan en eski *el-Câmi'u's-sağîr* nüshalarından biri 18 Ramazan 966 tarihli dir.⁴⁰ Süleymânîye Kütüphanesi koleksiyonlarında hicri X. asırda istinsah edilmiş diğer nüshalar 990 tarihli Amcazâde Hüseyin 86; 991 tarihli Nuruosmaniye, 760; 997 tarihli Hacı Selim Ağa 158'dir.

(Abdülkâdir b. Osman, Kadrî Bigavî'nin (Vehbî el-Yemânî el-Câmiu's-sağîr tercümesi ve şerhi

Tabakât kitaplarında Abdülkâdir b. Osman, olarak da zikredilen Kadrî Bigavî aslen Bigalıdır. Kadrî ve Vehbî isimlerinin mahlası olduğu, uzun süre Mısır ve Yemen'de bulunduğu için el-Yemânî olarak anıldığı zikredilmiştir.⁴¹ Bigavî kendisini şârih-i *Tefsîr-i Begavî* olarak tanıtmaktadır. Üç cilt olan *Tefsîru'l-furkân ve Tenvîru'l-İrfân*⁴² isimli tercümesinin müellif nüshası da olan, bilinen tek nüshası Bursa İnebey Kütüphanesi Haraççıoğlu,

36 Süyûtî, *el-Câmi'u's-sağîr*, Esad Efendi, 308.

37 (كتب هذه النسخة الشريفة في زاوية سكتوار تبر تربي شريف سنة ٩٩٤) Ayrıca nüshanın zahriyyesinde türbe-i şerif'de yazıldığına dâir bir kayıt daha bulunmaktadır.

38 Ayrıntılı bilgi için bk. David, Geza, "Sigetvâr", *DİA*, XXXVII, 157-159.

39 Fatih, 729. (نقلت هذه النسخة المباركة من خط الشيخ شمس الدين العلقمي شارح هذا الكتاب وهو نقل من نسخة المؤلف رضي الله عنهما وعن جميع المسلمين)

40 Süyûtî, *el-Câmi'u's-sağîr*, Fatih, 730.

41 Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-arifin esmaü'l-müellifin ve asarü'l-musannifin*, s. 601-602.

42 Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-arifin*; ay. mlf., *İzâhu'l-meknûn*, I, 309.

105 ve 116'dadır.⁴³ Ayrıca *Genc-i Meânî ve Kenz-i Nihânî*⁴⁴ isimli Mesnevî tarzında şiirleri ile *Şerhu'd-Düreydiyye* isimli eserinin olduğu zikredilmiştir.⁴⁵ Kaynaklarda vefat tarihi hakkında kesin bilgi verilmemektedir. Ancak *Şerhu'd-düreydiyye* eserinin ferağ kaydının 1065 olduğu zikredildiğine göre bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.⁴⁶

Kadrî Bigavî (ö. 1065/1654'den sonra) Beğavî'nin (ö. 516/1122) tefsirini *Tefsîru'l-furkân ve Tenvîru'l-İrfân* ismiyle tercüme ettikten sonra⁴⁷ Süyûtî'nin *el-Câmi'u's-sağîr*'ini tercüme etmiştir. *Tercüme-i Câmi'u's-sağîr* olarak bilinen bu eser üç cilttir. Hamidiye ve Şehid Ali Paşa koleksiyonlarında olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır. Hamidiye koleksiyonunun tamamı müellif hattıdır.⁴⁸ Birinci ciltte harf-i dâl'e kadar gelinmiş. İkinci cilt harf-i dâl'den başlayarak Şemâil kısmına kadar tercüme edilmiştir. Son cilt ise Şemâil kısmıdır.⁴⁹

Şehid Ali Paşa, nr. 457-462 arasında bulunan 6 cilt Hamidiye koleksiyonunda bulunan ciltlerin ikiye bölünerek oluşturulmuş diğer bir nüshasıdır. 457'de bulunan birinci cildin ilk kısmı hariç diğerleri müellif nüshasıdır.

Tercüme incelendiğinde Münâvî'nin (ö. 1031/1622) *et-Teysîr* isimli *el-Câmi'u's-sağîr* şerhinin tercümesi olduğu anlaşılmaktadır. Tercümenin son

43 Abay, Muhammed, "Osmanlı Döneminde Yazılan Tefsir ile İlgili Eserler Bibliyografyası: Tefsirler, Haşiyeler, Sure Tefsirleri, Tercümeleler", *Dîvân: İlmî Araştırmalar*, 1999, cilt: IV, sayı: 6 (1), s. 298, Makâlede tercümenin, Haraççoğlu 105-106'da olduğu belirtilmişse de 105 ve 116 numaralarda olduğu görülmüştür. 1. ve 2. cilt 105'de ikinci cilt 116'dadır.

44 Kadrî Bigavî, *Genc-i Meânî ve Kenz-i Nihânî*, Esad Efendi, 2877.

45 Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-arifîn*, s. 601-602. Bursalı Mehmed Tahir, *Şerhu'd-Düreydiyye* isimli eserinin Aşir Efendi Koleksiyonunda olduğunu söylemektedir.

46 Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn*, V, 293; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 403.

47 Kadrî Bigavî *Tefsîru'l-furkân ve Tenvîru'l-İrfân* isimli tercümesinin 1ve 2. ciltlerini 1039, üçüncü cildini 1040; *el-Câmi'u's-sağîr* tercümesinin 1. Cildini 1042, 2 ve 3. ciltlerini 1043 senesinde tamamlamıştır.

48 Hamidiye, 312-313-314.

49 Diyanet İslâm Ansiklopedisinde Kadrî Bigavî'nin biyografisi bulunmamaktadır. "*El-Câmi'u's-sağîr*" maddesinde de tercümeden söz edilmemiştir. *El-Câmi'u's-sağîr*, 1996 senesinde İsmail Mutlu, Şaban Döğen ve Abdülaziz Hatip tarafından tercüme ve şerh edilmiştir. Bu çalışmada, bir seçki yapılarak sadece 3894 hadis metni tercüme ve şerh edilmiştir. 2013 yılında Seyit Avcı tarafından eserin tamamı tercüme edilerek yayınlanmıştır. Her iki çalışmada da Kadrî Bigavî'nin tercümesine değinilmemektedir. (bkz. *Câmi'u's-sağîr muhtasarı, tercüme ve şerhi*, haz. İsmail Mutlu, Şaban Döğen, Abdülaziz Hatip, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1996; Süyûtî, *el-Câmi'u's-sağîr*, çev. Dr. Seyit Avcı, Serhat Kitabevi Yayınları, 2013.)

cildinin 1043/1633-34 senesinde tamamlandığı gözönüne alındığında, Münâvî'nin vefatından 12-13 sene sonra *et-Teysîr*'in Türkçeye tercüme edildiği görülmektedir. Mütercim Kadrî Bigavî mukaddimede hiç değinmediği *et-Teysîr*'e kitabın ferağ kaydında “*Temme kitâbu't-teysîr*” diyerek işâret etmiştir.⁵⁰ Bundan dolayı olsa gerek Hamidiye kataloğunda tercüme *et-Teysîr* olarak zikredilmiştir.

Kadrî Bigavî tercümenin ismini mukaddimede tam olarak zikretmemektedir. Ancak *el-Câmi'u's-sağîr*'i tercüme ettiğini ve özet bir şekilde bazı açıklamaları eklediğini belirtmiştir. Bu da aslında eserin sadece tercüme değil şerh olarak da nitelendirilebileceği anlamına gelmektedir. Kadrî Bigavî tercümeyi bitirdikten sonra;

“İmdi bundan sonra ihvân-ı safâ ve yârân-ı vefâ ile dua edelim” diyerek Buhârî ve Müslim'i ayrıca belirterek dua etmiş, “bunlardan sonra sâir ulemâ-i muhaddisîn ve meşâyih-i tarikat ve fuzalâ-i şerîat ervâh-ı şerîflerine dahî bizden sunûf-ı da'vât ve ulûf-ı tahiyyât ve cenâb-ı izzetten envâ-ı tekrim ve rahmet u ta'zîm ve mağfîret ânifen vâsıl ola.” diyerek duasını noktalamıştır.⁵¹

Bursalı Mehmed Tahir'in “*tabiat-i şî'riyyeye mâlik fâzıl bir zât*”⁵² olarak zikrettiği Kadrî Bigavî, tercümesinde sıklıkla şiirlere yer vermiştir. Arapça ve Türkçe olan bu şiirler bir araya getirilse bir kitap olacak yekûndadır. Bursalı Mehmet Tahir, “Uzun süre Yemen'de ikâmet eden Bigavî döndükten sonra tedris ve te'lîf faaliyetlerine başlamış ve *el-Câmi'u's-sağîr*'i tercüme etmiştir ve bu tercümesini Sultan IV. Murad'a takdim etmiştir.” demektedir.⁵³ Nitekim II. cildin başında Sultan Murad'a ithafen bir şiir kaleme almıştır:

Âfitâb-ı çarh-ı devlet Hazret-i Sultan Murâd
Hüsrevdâr-ı haşem İskender-i âlî mahal
Devr-i adlinde o Şâh'ın, söyledim ben çok kitab
Safha-i gerdûn misâli bulmaya hergiz halel⁵⁴

Kadrî Bigavî'nin hayatında kendisinin Yemen'de ve Mısır'da bulunduğu-
dan bahsedilmektedir.⁵⁵ Kendisi de *el-Câmiu's-sağîr*'in ilk cildini harf-i

50 Kadrî Bigavî, *Tercüme-i Câmi'u's-sağîr*, Hamidiye, 341, 365a. (تم كتاب التيسير و شرح بيان الفاظ البشير النذير)

51 Kadrî Bigavî, *Tercüme-i Câmi'u's-sağîr*, Hamidiye, 314, 365a.

52 Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı müellifleri*, I, 403.

53 Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı müellifleri*, I, 403.

54 Kadrî Bigavî, *Tercüme-i Câmi'u's-sağîr*, Hamidiye, 314, 1a.

55 Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı müellifleri*, I, 403

dâl'e kadar tercüme etmiş Muharrem 1042/Temmuz 1632'de tamamladıktan sonra bir miktar ara vermiştir. Peygamber Efendimizi rüyasından gördükten sonra bu rüyayı işiten Mirlivâ Hasan Paşa'nın teşvikiyle tercümenin ikinci kısmına başlamıştır. Mısır Fâtîhi ve kapı yoldaşımız olarak tavsif ettiği Hasan Paşa'nın 24 yıl Yemen'de (1580/1604) ve 4 yıl Mısır'da (1604-1608) valilik yapmış Yemenli Hasan Paşa (ö. 1017/1608) olma ihtimali yüksek görünmektedir.⁵⁶ Ayrıca Bigavî'nin de Yemen'de uzun süre ikâmet ettiği ve bu sebeble Vehbî Yemânî olarak isimlendirildiği⁵⁷ düşünüldüğünde bu ihtimal artmaktadır. Ancak I. cildi 1042/1632 yılında bitirdikten sonra ikinci cilde başlamadan önce gördüğü rüyayı Hasan Paşa'nın işitmesinden bahsetmiştir ki bu tarihte Yemenli Hasan Paşa vefat etmiştir. Tercüme-yi Hasan Paşa hayatta iken yapmış olması ve elimizde bulunan nüshaların daha sonra kendisi tarafından tekrar yazılmış olması veya Hasan Paşa'nın başka birisi olma ihtimali bu çelişkiyi çözecek durumlardır.

Müellif eserine Arapça hamdele-salvele ve kısa bir dua ile başladıktan sonra Türkçe bir mukaddime yazmıştır ve burada bazı ayrıntılar vermektedir;

“Emma ba'd bu hakîr-i pür taksir şerh-i *tefsîr-i Beğavî* den sonra beş on pâre kitabın itmâm-ı telif ve ihtimâm-ı tasnifinden sonra istedim ki Kitâb-ı *Câmi'ü's-sağîr*'de olan ehâdis-i nebeviyyenin dahî tahlîs-i hulûsâ-i meânîsinden tâlibân-ı zamandan olan ihvân ve hullâna haber verem ve her hadis-i şerifin bâlâsında meâl ve muhassalî bildirem ve mümkün olduğu mertebede ebvâb-ı müşkilâtın mefâtîhe işâret-i merâm ve lisân-ı aklâm ve şefân-ı erkâm ile meftûh ve meşrûh kılam. Mukaddemce cemâl-i kemâl-i ehâdis-i şerîfe birkaç satırla kelimât-ı makâlâtım kıraat eyleyem ve ber-vech-i nasihat dürer-i gurer-i hikmetin silk-i ibârât ve hayt-i işârâtta muntazam edem ve zebân-ı Türkî birle ta'bîr ve takrirden sonra geri hadîs-i şerifin her birin aynı ile îrâd edip tertîb ve terkibinden “kâne-yekûnu” manasın vermekle tahlîl ve tahbît etmeyem. Ve matlab-ı âfitâb-ı sedâd ve menba-ı uyûn-ı sulehâ ve reşâdına ki elsine-i efâdîlda cârî ve sâridir mutabaat gösterem. Ol-ki bu yüzden sözlerimiz âyine-i çehre-i murâd ve saykale-i jengâr-ı fuâd ola. Ve bi-inâyet-i Hayy ber-devâm çemen-bâğ-ı eyyâm ve bostân-ı cennet nişân-ı İslâm bu ezhâr-ı şukûfe-i husûl-i merâm ile şikâr-ı gülşen-i âsumân mînâ-fâm bula.

“Bundan maksudumuz dergâh-ı risâlet ve bargâh-ı nübüvve arz-ı hulûs-ı ubudiyettir. Ve bu vâsita-i cemili ve râbita-i celîle ile ol-Hazretten recâsı şefaât ve ümid-i küşe-i çeşm-i inayettir. Ve bu hakîr-i bî-miktâr hazret-i resul-i muhtârı kırk elli defa âlemi rüyada görmek ve esmâr-ı bostan-ı

56 Hulusi Yavuz, “Hasan Paşa, Yemenli”, *DİA*, XVI, 341-342; Ebtisam el-Gerafi, *Beylerbeyi Hasan Paşa döneminde Yemen İdaresi*, İÜSBE, yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul, 2015.

57 Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 403.

iltifatlarını dermek bi-hamdillâhi Teâlâ müyesser olmuştur. Ve hurşid-i meserret-i cemâinden hâne-i dil ü cân dolmuştur. Ve bu kadar tasnif ve icâdı mukadder olan kitaplar hayırdan şeref-i hil'at-i hizmet ânların tırâz-ı husûl-i işâreti ile olduğu bî-şek ve şüphedir. Bu husus dahî husûl-i tevfiğ gird-gâr için niyet ve istihâre olundukda Hazret-i Sultân-ı Enbiyâyı sallallahu aleyhi ve sellem o gece büyük Rum halısının üstünde ayak üzerinde görüp bir dostun afiyet-i hâli neye münce ola deyu huzur-ı şeriflerine bu fikir ile vardığımda “hüve hayrun lî ve li-ümme” deyu buyurdular. Şek yoktur ki bu bizim niyetimiz üzerine husûl-i muradımızdan işârettir. Ve ol-dostun dahi selâmet-i zatına delâlettir. Ve iki taraf bile salâh ve sedâd ve zuhur-ı netîce-i murâd olmakdır. Peş ümîd-i tâm ve husûl-i merâm ile bu maksudun itmâm ve ihtitâmına ikdâm ve ihtimâm olunmuşdur. Ve me-bânî-i maksûd sâhât-ı vücûdda kâim kılınmışdır. Ve me'mûl ve mes'ûldür ki bu kitâb-ı müşkini mütâlaa eyleyen ihvân-ı zamân bu hakîr-i bî-nâm ve nişân için gedâ-gir ve da'vât-ı ferâvân-ı âsumân-ı ihsandan tâlî' ve dirah-şân eyleyeler. Ve kemâl-i hüsn-i şiretlerinden itiraz ve inkâr etmeyeler. Zira eşcâr-ı inkârdan esmâr-ı hırmân biter. Ve nihâl-i âmâl-i bâldan meyve-i şeref ve ikbâl biter.⁵⁸

Mukaddimeden anlaşılacağı üzere Kadrî Bigavî, *el-Câmi'ü's-sağîr*'i tercüme etmeye niyet etmiş ve bu niyetinden sonra Resûl-i Ekrem Efendimiz'i rüyasında görmüştür. Rüyasında bir dostunun ahvalini soran Kadrî Bigavî, Efendimizin “*hüve hayrun lî ve li-ümme*” cevabını hem dostunun iyi haline hem de tercümenin yapılmasının hayırlı olacağına yormuştur. Mütercim hadisleri tercüme ettikten sonra hadis metninin aslını da tercümeden sonra yazacağını ifade etmiştir. Bu ilk cildi dâl (د) harfine kadar yazmıştır. Daha sonra belli bir ara verdikten sonra ikinci cilde başlamıştır. İkinci cildin mukaddimesinde bu cildi tercümeyle başlama serencâmını da aktarmıştır;

Halk-i âlem içinde zikri şâyi' ve emri zâyî' olan ulûm-i şerîfenin enfa'-i menâfi'i ve safâvet ve nekâvet-i fevâidde erfa'-i murâfî'i ilm-i tefsîr ve ehâdis-i hazret-i beşîr ve nezîr olduğundan bu hakîr Vehbî Yemânî ki el-müsemma bi-Kadrî el-Bîgavî eş-şârihu'l-mütercim bi-*Tefsîri'l-Beğavî*'dir. On dört en beş pâre kütübün lisân-ı Arab ve Acemden ve nicesin zuhur-ı gaybden inâyet ve ehlü'l-mevâhib ile husûl-i fevâid kâbilinden tâlib için tercüme ve tasnîf ve tertîb ve te'lîf olunduktan sonra kitâb-ı *Câmi'ü's-sağîr*'in dahî harfû'd-dâl'e gelince nısf-ı evvelini lisân-ı Türkî'ye tercüme etmiş idim. Ve kesret-i kitâbdan bir mikdâr ferâğat ve kasd-ı râhat eyleyüp nısf-ı sânisin dahî bir zâman-ı âharda nasîb ve müyesser ve rûz-i mukadder olursa yazalım demiş idim. Bu esnada bir gece Hazret-i Râsûl-i Ekrem'i sallallahu aleyhi ve sellem âlem-i menâmda gördüm. Elime bir kâğıt sunup al şu kâğıdı yaz deyu buyurduklarında alup yazub geru dest-i şeriflerine vermişim. Ol varaka nazar edüp bunda benim ismimi yazmamışsın deyu buyurduklarında sâd-gûne hicâb ve hacâlet ve elem ve melâlet ile ol-kâğıdı

tekrar alup içine ism-i şerîflerinden yazmışım. Ve itizâr yüzünden demişim ki Yâ Rasûlallah benim taksîrât ve noksanıma kalmayınız ki akl-ı kâsırım geçenlerde ashâb-ı saâdet intisâb ile hân'ıma teşrif buyurduğunuzda sizinle bile gitmiştir. Ba'dehû aklım başıma geldikde ona itâb idüp ben sana muhtaç olduğum bilirsüz. Beni niçün kor gidersin denilmiştir. Yâ Rasûlallah hazretinizi bir kere vâkıada gören safâsından dünyaya sığmaz. Ben bendenüz, hazretinizi kerrât ve merrât ile düşümde görmüşüm. Zaman-ı şerîfinizde kalbinize girüp irşâd olmuşum. Meğerki zaman-ı risâletlerine yetişmemişim. Vesâir ashâb-ı saâdet-güzîn gibi şeref-i hizmet ve sohbet ile âlî rütbet olmamışım. Ve kelimât-ı feyz-i nefahâtlarından dinlememişim. Bi'l-cümle bu vâkıa-i garîbe mukaddemâ kapu yoldaşlarımızdan olan manzara-ı çehre-i celâil-i şemâil ve memdûh-ı ehl-i fezâil-i hasâil ve futuhdâr-ı Mısır Mirlivâ Sultân-ı asr Hasan Efendi istima' eylediklerinde ol-sâdık-i şefik dâniş-i tedkik-i tahkikden bu tarîk üzre cevâb verdiler ki kitâb-ı *Câmi'u's-sağîr*'i ki harf-i dâl'de kalmış idiniz, harf-i yâ'ya varınca ol-cild-i sânisin dahî ber-vech-i ihtimâm yazup itmâm ve ihtimâmına ikdâm eyleyiniz ki Hazret-i Seyyidü'l-enâm aleyhi efdalü's-salâtü ve's-selâmdan bu işâret-i peygâm sana bu kadar ki ihtitâm-ı hâtîme-i kitaba delâlettir. Zira kitab ki kâmil yazılmaya lâyı-ı hâtem olmaz ve sahibinin ismiyle mevsûm ve mahtûm olmak şerefin bulmaz. “*ve me'l-ihsân illâ bi't-tamâm*” muktezâsınca evlâ-yı umûr-ı külliyyât-mehâm şart-ı levâzım-ı mekârim-kirâmdır. İmdi, itmâmına ihtimâm gerekdür deyu ibrâm göstermekle evvelen dahî bu ma'nânın husûlü, ser-menzil-i itmâma vusulü, ziyâde murâdım ve maksûd-ı nihâdım olmağın hâlâ nesîm-gülşen-i himmet-çehre evkât-ı hayâtımıza vizân olmuştur. Ve gülzâr-ı ehâdis-i risâletten bülbül-i aşk ve şevkimiz beyana gelüp ezhâr-ı güftâr-ı bağ-ı nübüvveti gül gibi ayân etmiştir. Ve şukûfe-i gülşen-i esrârından meşâm-ı ihvân-ı zamanı ve debbâğ-ı hullân-ı bihânî? muattar kılmıştır.⁵⁹

Mütercim Kadrî Efendi'nin mukaddimesinden de anlaşılacağı üzere ilk cildin tercümesini bitirip bir miktar ara verdikten sonra Peygamber Efendimizi rüyasında görüp kendisine Efendimiz'in “al şu kâğıdı yaz” diye söylemesinin üzerine bir şeyler yazıp iade etmesinin akabinde Resûl-i Ekrem Efendimiz'in “benim ismimi yazmamışsın” sözüyle eserin tamamlanması yönünde bir ihtar aldığını düşünmüştür. Bu rüyayı duyan kapı yoldaşım diye belirttiği Mirlivâ Hasan'ın bu konudaki teşvik ve uyarılarının da bunda etkili olduğunu ifade etmiştir ve ikinci cildi tercüme etmeye başlamıştır. İkinci ciltte harf-i dâl'den (د) şemâil bölümü olan kâne (ك) ile başlayan hadislerle kadar tercüme etmiştir.

Edebiyat ve şiirin önemli bir şekilde ağırlığını hissettirdiği bu tercümede Kadrî Bigavî hem tercümenin içine hem de ciltlerin kenarlarına bazı şiirler yazmıştır. Bu şiirlerden *el-Câmi'u's-sağîr* ile ilgili olanı şöyledir:

59 Kadrî Bigavî, *Tercüme-i Câmi'u's-sağîr*, Hamidiye, 313, 1b-2a.

Makbul olursa yazdığımız Câmiu's-sağîr
Her bir hurûfu halka ola kevkeb-i münîr
Şems-i reşâd-ı ümmet olursa acep midir?
Oldu müşîr bana ânı hazret-i beşîr
Kimdir cihanda Vehbî deyu etsenüz suâl
Bir zerreden zelil bir katreden hakîr
Bunda nedir bu kuvvet u kudret deme Hüda
Kâdir değil mi eyleye mûr-ı zaîfî şîr⁶⁰

Kadri Bigavî, rüyasında Hz. Peygamber'den aldığı bir emirle başladığı bu eseri tercüme etmeye istidadı olmadığını ancak Allah'ın zayıf bir karıncayı aslan yapma kudretinde olduğu gibi kendisinin de bu kudrete sığındığını belirtmiştir.

Kadri Bigavî'nin tercümenin tamamında *et-Teysîr* çizgisinden çıkmamaya gayret ettiği görülmektedir. Münâvî, *et-Teysîr*'de (لَفْتَحْنِ الْقُسْطَ ظَنِيَّةً) hadisi ile ilgili Yezid b. Muâviye'nin İstanbul'u fethetmek üzere savaşa katılmasının onun bu hadisle müjdelenmiş olması anlamına gelmeyeceğini ve kişinin affedilmesinin ehl-i mağfiretten olmasına bağlı olduğunu söylemiştir.⁶¹ Bigavî de İstanbul'da bu hadisi tercüme eden bir kişi olarak kendi yorumlarına ve İstanbul'un fethedilmesine dair hiçbir açıklama yapmamış, Münâvî'nin söylediklerini aynen tercüme etmiştir:

(لَفْتَحْنِ الْقُسْطَ ظَنِيَّةً) "Bu medâin-i Rum'un a'zamıdır (ولنعم الامير اميرها ولنعم الجيش ذلك الجيش) ve Yezîd b. Muâviye bu habisten olmağla lâzım gelmez ki mağfûr (ذلك الجيش) ola. Zira gufrân insanın ehl-i mağfiretten olmasına meşrûtdur. Pes işâret-i feth-i Kostantiniyye Sultân-ı enbiyâ'nın cümle mu'cizâtından birisidir."⁶² Burada mütercim'in yorum eksenli tercümeden ziyade metne bağlı kalmayı tercih ettiği görülmektedir. Ancak yine de tercümenin geneline bakıldığında .da mütercim'in ilaveler yaptığı yerler de bulunmaktadır

Kadrî Bigavî eserin sonuna yine kendi hattıyla na't tarzında bir şiir kaleme almıştır. Mesnevî tarzında yazılan bu şiir şöyledir:

Muhammed Nûrîdür Nûr-i Celâil
Ziyâsıdır ânın hüsn-i şemâil
Hüdâ medh eyleye bir zât-ı pâkî
Nice olmaz pesendîde hasâil
Seven ol-mushaf-ı hüsn-i cemâli

60 Kadri Bigavî, *Tercüme-i Câmi'u's-sağîr*, Hamidiye, 314, zahriyyesinde.

61 Münâvî, *et-Teysîr*, II, 290.

62 Kadri Bigavî, *Tercüme-i Câmi'u's-sağîr*, Hamidiye, 314, 81a.

Gönül pazusuna bağlar hamâil
 Bihâr-ı hayrete ğavs eylemiştir
 Ânın na'tında erbâb-ı fezâil
 İdegör istersen hüsn-i a'mâl
 Salât ile selâmın ânâ vâsıl
 Tutar emrin sühân-dân kemâlât
 Kemâl ehinden ol-dur merd-i kâmil
 Bilenler sırr-ı nûr-ı Mustafa'yı
 Olurlar ilmle âlemde âmil
 Kenâr-ı bahre gel ey tâlib-i dürr
 Kabul etmez bu derya gerçi sâhil
 Seven eyler Resûl-i kibriyâyı
 Hakikat mülküne kat'-ı merâhil
 Ânâ cezb-i muhabbet etse a'mâl
 Olur, cennet-i a'lâda menâzil
 Şefaât nimetin bezl eylemiştir
 Nice olmaz du-âlem ânâ sâil
 Dilersen vaslına Vehbî vesîle
 Muhabbet-i tâat-ı farz u nevâfil
 Ânın fazlında gizlenmez fezâil
 Geceyle muhtefî olmaz meşâ'il
 Değil zât-ı şerifi vasfa hâcet
 Gerekmez nûr-ı hürşîde delâil
 Ânın vasfı gerek gayrı gerekmez
 Bulan hakkı eder mi meyl-i bâtl
 Salât ola ânâ hakdan nedenlü
 Kıla taklîb-i aklâmı enâmil
 Hadis-i nükte-perdâzında her harf
 Mesâil-i ehline oldu resâil⁶³

Kadrî Bigavî'nin tercümede *et-Teysîr*'den ne ölçüde yararlandığını görebilmek açısından bir hadisin *et-Teysîr*'deki şerhi ile karşılaştırıldığında ortaya çıkan durum şu şekildedir:

(آخِرَمَا تَكَلَّمُ بِهِ إِبْرَاهِيمَ حِينَ أَلْقَى فِي النَّارِ حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ)

(آخر مَا تَكَلَّمُ بِهِ إِبْرَاهِيمَ) الْخَلِيل (حِينَ أَلْقَى فِي النَّارِ) الَّتِي أَعْدَّهَا لَهُ نَمْرُودُ وَأُلْقَاهُ فِيهَا لِيَحْتَرِقَ وَسَنَهُ سِتَّ عَشْرَةَ سَنَةً عَلَى مَا قِيلَ (حَسْبِيَ اللَّهُ) أَيُ كَافِيَنِي وَكَافِلَنِي هُوَ اللَّهُ لَا غَيْرَهُ (وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) أَيُ الْمَوْكُولُ إِلَيْهِ وَنِعْمَ كَلِمَةُ مُبَالِغَةٍ تَجْمَعُ الْمَدْحَ كُلَّهُ (خَطٌّ) فِي تَرْجُمَةٍ مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ) الدُّوسِي (وَقَالَ) أَيُ الْخَطِيبِ (غَرِيبٌ) أَيُ هُوَ حَدِيثٌ

63 Kadrî Bigavî, *Tercüme-i Câmi'u's-sağîr*, Hamidiye, 314, 365a.

غَرِيبٌ وَهُوَ مَا انْفَرَدَ بِهِ حَافِظٌ وَلَمْ يَذْكُرْهُ غَيْرُهُ (وَالْمَحْفُوظُ) عِنْدَ الْمُحَدِّثِينَ (عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ) تَرْجَمَانِ الْقُرْآنِ أَحَدُ الْعِبَادَةِ الْأَرْبَعَةِ (مَوْقُوفٌ) عَلَيْهِ غَيْرُ مَرْفُوعٍ لَكِنْ مِثْلُهُ لَا يُقَالُ مِنْ قَبِيلِ الرَّأْيِ فَهُوَ حَكْمُهُ.⁶⁴

“Yani Hazret-i Halîlî, Nemrûd nâra ilkâ eyledikde ve ol-bed ahlak Hazret-i Halîl-i Hallâkî âteş-i sûzâna ihrâk etmek diledikde lisân-ı şerîflerine “*has-biyallah ve ni‘me’l-vekîl*” gelmiş. Mânâ-yı ranâsı “*kâfînî ve kâfelenî hüva’llâhu lâ gayruhû*” demekden ibârettir. Vekîl mevkûlün ileyhdır. Ni‘me medhi câmi‘-i kelime-i mübâlağadır. Hatîb fî tercemeti Muhammed b. Yezdâd an Ebî Hureyre ve Hatîb katında bu hadîs garîbdır. *Ey hüve hadîsü’l-muhaddisîn an İbni Abbâsin tercümânî’l-Kur’ân vallâhu’l-müsteân.*”⁶⁵

Metin ile tercüme karşılaştırıldığında da görülmektedir ki Kadrî Bigavî’nin tercümesi *et-Teysîr*’le birebir örtüşmektedir. Hatta *et-Teysîr*’in tercümesi .denilirse sezâdır

Tercümede Kadrî Bigavî’nin *et-Teysîr* metnini sadeleştirdiği ve hadis ıstılahlarını fazla kullanmadığı, mahfûz, mevkûf merfû gibi hadis ıstılahlarının geçtiği Arapça ibâreleri olduğu gibi verdiği görülmektedir. Örnek olarak: (عن سعيد بن مسيب مرسلًا),⁶⁶ (عن الاعمش مرفوعا معضلا)⁶⁷

Münâvî’nin zayıftır, mevzû diyenler de vardır⁶⁸ hasen isnadla rivâyet edilmiştir⁶⁹ gibi açıklamalarını genellikle tercüme etmemektedir. Dolayısıyla Kadrî Bigavî’nin tercümesini, mukaddimede de zikrettiği üzere talebeler için tercüme ettiği ve tercümesinde hadis ilmi ile alakalı teknik açıklamalara çok fazla değinmediği görülmektedir. Metni hadis ıstılahlarından çok “anlam-yorum” eksenli tercüme ettiğini söylemek mümkündür.

Nuh b. Mustafa el-Konevî (ö. 1070/1660) ve Şerhu’l-Câmi’i’s-sağîr’i

Şerhin Nuh b. Mustafa el-Konevî’ye Aidiyeti

Nuh b. Mustafa el-Konevî, aslen Amasyalıdır. Konya’da müftülük yaptığı için Konevî ayrıca Rûmî nisbesiyle de anılmaktadır.⁷⁰ Mısır’a yerleştiği ve

64 Münâvî, *et-Teysîr*, I, 8.

65 Kadrî Bigavî, *Tercüme-i Câmi’u’s-sağîr*, Hamidiye, 312, 4a.

66 Kadrî Bigavî, *Tercüme-i Câmi’u’s-sağîr*, Hamidiye, 312, 5a.

67 Kadrî Bigavî, *Tercüme-i Câmi’u’s-sağîr*, Hamidiye, 312, 6b.

68 Münâvî, *et-Teysîr*, I, 17. karşılaştırınız, Kadrî Bigavî, *Tercüme-i Câmi’u’s-sağîr*, Hamidiye, 312, 9b.

69 Münâvî, *et-Teysîr*, I, 68, karşılaştırınız, Kadrî Bigavî, *Tercüme-i Câmi’u’s-sağîr*, Hamidiye, 312, 52b.

70 Bağdatlı İsmâil, *İzâhu’l-meknûn*, IV, 110.

orada vefât ettiği için el-Mısırî nisbesiyle de zikredilmektedir. Hadisle ilgili başka eserleri de olan⁷¹ Nuh Efendi'nin Halvetiye tarikatine müntesib olduğunu belirtmiştir.

Kâtip Çelebi, (ö. 1067/1657) ve Muhibbî (ö. 1111/1699) gibi döneminin önemli tabakât âlimleri, Nuh b. Mustafa el-Konevî'nin *el-Câmi'û's-sağîr* şerhine değinmemektedirler. Bu iki âlimin Nuh Efendi ile muasır oldukları için şerhi görmeme ihtimalleri bulunmaktadır.

Ancak Nuh Efendi'nin *el-Câmi'û's-sağîr* şerhine sonraki dönem tabakat âlimlerinin de işaret etmediği görülmektedir. Bağdatlı İsmail Paşa (ö. 1920), Bursalı Mehmed Tâhir (ö. 1925) ve Hayreddin Zirikli (ö. 1976) Nuh Efendi'nin hal tercümesini verdikleri ve eserlerini zikrettikleri yerlerde *el-Câmi'û's-sağîr* şerhine değinmemektedirler.⁷² Ahmet Özel de, Nuh Efendi'nin eserlerinin listesini verdiği yerde *el-Câmi'û's-sağîr*'e değinmemiştir.⁷³

Süleymâniye Kütüphanesi koleksiyonlarında *el-Câmi'û's-sağîr* şerhi olarak Nuh b. Mustafa el-Konevî ismine kayıtlı üç nüsha bulunmaktadır.⁷⁴ Hekimoğlu 192'de nüshanın zahriyyesinde *Kitâbu şerhi'l-Câmi'î's-sağîr* olarak kaydedilmiş ve Nuh Efendi'nin telifi olduğu belirtilmiştir.⁷⁵

Hamidiye 315'te bulunan nüshanın zahriyyesinde “*haza şerhun ala evâli'l-Câmi'î's-sağîr mâ a'rifu ismehu*” diye bir not bulunmaktadır. Bu ifade şerhin kime ait olduğu noktasındaki belirsizliğin Osmanlı döneminde de olduğunu ortaya koymaktadır. Sonunda müstensih kaydında, müellif hattı bulunan kısım buraya kadar diyerek Ahmed b. Abdülcevâd tarafından Receb 1077/Ocak 1667 tarihinde bir kayıt düşüldüğü görülmektedir.⁷⁶

25 Zilkade 1075 tarihinde Muhammed b. Abdullah tarafından istinsah edilen Nuruosmaniye kütüphanesi 947'deki nüshanın zahriyyesine müellif Nuh Efendi olarak kaydedilmiştir. Üç nüshanın sonunda da “*hâzâ ahiru ma vüci-de bi-hattı müellifihi*” kaydı bulunmaktadır. Nuh Efendi, *el-Câmi'û's-sağîr*'i

71 *er-Risâle fi'l-Fark Beyne'l-Hadîsi'l-Kudsî ve'l-Kur'ân ve'l-Hadîsi'n-Nebevî*, bkz., Yılmaz, Hayati, “Nûh b. Mustafa el-Konevî'nin er-Risâle fi'l-Fark Beyne'l-Hadîsi'l-Kudsî ve'l-Kur'ân ve'l-Hadîsi'n-Nebevî” Adlı Risâlesi, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2003, cilt: I, sayı: 1, s. 167-178.

72 Bağdatlı İsmail, *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 498; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, II, 44; Zirikli, *el-A'lâm*, VIII, 51.

73 Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh âlimleri*, TDV. Yayınları, Ankara, 2013, s. 304-306.

74 Hamidiye 315; Hekimoğlu 192; Nuruosmaniye 947.

75 Hekimoğlu, 192'de nüshanın zahriyyesinde şerhin Nuh Efendi'ye ait olduğunu belirten iki kayıt mevcuttur. (“*Nuh Efendi Sâhibu Hâşiyeti'd-Düer*” denilerek Nuh Efendi'nin kim olduğu daha belirgin kaydedilmiştir.)

76 Nuh b. Mustafa el-Konevî, *Şerhu'l-Câmi'î's-sağîr*, Hamidiye, 315, 391a.

(أهل الجور وأعدائهم في النار)⁷⁷ hadisine kadar şerh etmiştir. Bu hadis Münâvî'nin *Feyzû'l-kadîr*'deki 2765. hadisine denk gelmektedir.

Abdülhamid döneminde yapılan Hamidiye Katalogları'nda Hekimoğlu kataloğunda ve Hamidiye Kütüphanesinin kataloğunda şerh açıkça Nuh Efendi adına kaydedilmiştir. Ancak Nuruosmaniye kataloğunda Abdullah b. Nuh Efendi olarak kaydedilmiştir. Hâlbuki Nuruosmaniye'deki nüshanın üzerinde de Nuh Efendi kaydı bulunmaktadır.⁷⁸

Şerh Metodu

Nuh b. Mustafa el-Konevî'nin, *el-Câmi'u's-sağîr*'i şerh ederken faydalandığı kaynaklar arasında en önemlisi Münâvî'nin *Feyzû'l-kadîr* ve *et-Teyşîr* isimli şerhleridir. Hadisin açıklamalarını birçok yerde Münâvî'nin bu iki eserden isim ve müellif belirtmeden aktardığı görülmektedir. Ayrıca bazen bu açıklamalarda "*Kâle's-şârih*" diyerek Münâvî'ye işaret ettiği görülmektedir.⁷⁹

Nuh Efendi, *أَنْتَ حَرَنْكَ أَنْتَى شَيْتَ، وَأَطْعَمَهَا إِذَا طَعِمْتَ، وَاكْسَهَا إِذَا اكْتَسَيْتَ، وَلَا تُفْجِحِ الْوَجْهَ، وَلَا تُضْرِبْ*⁸⁰ hadisini açıklarken Münâvî'nin *es-Sağîr*'de ravi Behz'den dolayı zayıf dediğini, yine Münâvî'nin *el-Kebîr*'de ise Zehebî'den nakilde bulunarak "*İsnadı sahihtir, Behz olmazsa sikadır bu yüzden Süyûtî hasen olarak nitelemiştir*", ibaresini aktarmıştır. Burada Nuh Efendi, Münâvî'den iki farklı nakil yapmış, *Feyzû'l-kadîr* isimli şerhini *el-Kebîr*, *et-Teyşîr*'i de *es-Sağîr* olarak nitelemiştir. Yine hadisin açıklamasında Alkamî'nin hasen tarafında olduğunu aktarmış, "*Şeyhimiz de hasen li-gayrihî dedi*", diyerek açıklamayı noktalamıştır.⁸¹ Burada Nuh Efendi'nin kendisinden önceki *el-Câmi'u's-sağîr* şerhlerinden ulaşabildiklerini kullandığı görülmektedir.

Nuh Efendi'nin şerhinde "*şeyhimiz de hasen li-gayrihî dedi*"⁸² "*şeyhimiz zayıf dedi*"⁸³ ifadelerinde "*şeyhimiz*" diyerek kimi kasdettiği tam olarak açık değildir. Ancak Nuh Efendi'nin, Mısır'da Muhammed el-Hicâzî'den (ö. 1035/1625) hadis dersi aldığı tabakat kitaplarında belirtilmiştir.⁸⁴ Muhammed Hicâzî el-Vâiz'in *el-Câmi'u's-sağîr*'e bir şerhinin bulunduğu göz önün-

77 Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 100, hadis nu:7007.

78 *Defter-i Hekimoğlu Kütüphanesi, Âlem Matbaası, Dersaadet, 13, Defter-i Kütüphanesi Nuruosmaniye Maarif Neâreti, İstanbul, s, 54, Hamidiye kütüphanesinde mahfuz kütüb-i mevcudenin defteridir, Maarif Nezareti, İstanbul, s, 17.*

79 Nuh b. Mustafa el-Konevî, *Şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, Nuruosmaniye, 947, 354a

80 Ebû Dâvûd, *Nikâh*, 42.

81 Nuh b. Mustafa el-Konevî, *Şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, Nuruosmaniye, 947, 10b-11a.

82 Nuh b. Mustafa el-Konevî, *Şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, Nuruosmaniye, 947, 11a.

83 Nuh b. Mustafa el-Konevî, *Şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, Nuruosmaniye, 947, 48a.

84 Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, II, 44.

de bulundurulursa Nuh Efendi'nin şeyhimiz diyerek Hicâzî'ye işaret ettiği ve onun eserinden alıntılar yaptığı düşünülebilir.

Nuh Efendi “*Kâle's-şârih*” diyerek Münâvî'den nakil yaptığı bir yerde Münâvî'nin “*Dârekutnî'nin hadis hakkında sabit değil*” sözünü aktardıktan sonra “*Ben de derim ki, Dârekutnî'ye göre sabit değilse musannif Süyûtî'ye göre sabittir ki bu hadisi zikretmiştir*” demektedir.⁸⁵ Bazı durumlarda Münâvî'ye itiraz ettiği de görülmektedir.

(إذا فتحت مصر فاستوصوا بالقبط خيرا فإن لهم ذمة ورحما)⁸⁶ hadisinin şerhinde Fey-zü'l-kadîr'den uzunca nakil yapmıştır. Burada Münâvî, Mısır tarihçisi ابن زلّاق İbn Zûlak'tan (ö. 387/997) Mısır tarihi ile ilgili nakil yapmaktadır. Ancak Nuh Efendî, nakli “İbn Zûlân” diyerek hatalı vermektedir.⁸⁷ Aynı hadisin şerhinde yine Münâvî'nin (قال المصنف الزركشي) dediği yerde (قال المؤلف) diyerek Zerkeşî naklini Zemahşerî olarak zikretmektedir.⁸⁸ Ke-limelerin okunuşları ve anlamları konusunda, sık sık iktibas yaptığı Cevherî'nin *Sihâh*'ından izahlar getirmiştir. Münâvî, (وأصله في مسلم) diyerek hadisin kaynağına işaret etmiştir.⁸⁹ Nuh b. Mustafa el-Konevî'nin ise devamında, Münâvî'den farklı olarak Nevevî'nin Müslim şerhinden nakiller yaptığı görülmektedir.

Nuh Efendi'nin, Demîrî (ö. 808/1405), Kaffâl (ö. 365/976)⁹⁰, (Kâle'l-Misbâh) diyerek Mutarrizî (ö. 610/1213), Ca'berî (ö. 732/1332), İbnü's-Sikkît (ö. 244/858), Fârâbî (ö.339/950), Cevherî (ö. 400/1009'dan önce) gibi müelliflerden alıntılar yaptığı görülmektedir.⁹¹ Ayrıca Nuh Efendi'nin Osmanlı döneminde eğitim sisteminde çokça okutulan Keşşâf ve Kâdî Beyzâvî tefsirlerine de atıf yaptığı görülmektedir.⁹² Nuh Efendi'nin şerhte metnin anla-

85 Nuh b. Mustafa el-Konevî, *Şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, Nuruosmaniye, 947, 354a.

86 Taberânî, el-Mu'cemu'l-kebir, XIX, 61; Esad Efendi, 307 numarada bulunan nüshada (إذا فتحت مصر فاستوصوا بالقبط خيرا فإن لهم ذمة ورحما) olarak geçmektedir. Esad Efendi, 307, 21a.

87 Nuh b. Mustafa el-Konevî, *Şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, Nuruosmaniye, 947, 144a.

88 Nuh b. Mustafa el-Konevî, *Şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, Nuruosmaniye, 947, 144a; Fey-zü'l-kadir, I, 524.

89 Müslim, Fezâil, 262, Münâvî'nin işaret ettiği metnin Müslim'deki lafzı şöyledir: (إِنَّكُمْ سَتَقْتُلُونَ أَرْضًا يَذْكُرُ فِيهَا الْقِرَاطُ، فَاسْتَوْصُوا بِأَهْلِهَا خَيْرًا، فَإِنَّ لَهُمْ ذِمَّةً وَرَحْمًا، فَإِذَا رَأَيْتُمْ رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ فِي مَوْضِعٍ لَبَنَةٍ، فَأَخْرِجْ مِنْهَا)

90 Nuh b. Mustafa el-Konevî, *Şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, Nuruosmaniye, 947, 115a.

91 Nuh b. Mustafa el-Konevî, *Şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, Nuruosmaniye, 947, 113a-113b. Şârih Nuh Efendi'nin burada tüm bu zikredilen müelliflerin eserlerini görmeyip bazılarındaki atıfları alıntılama da mümkündür. Ancak burada Nuh Efendi'nin özellikle gramerle ilgili açıklamalarda Münâvî dışındaki müelliflere atıf yaptığı kesindir.

92 Nuh b. Mustafa el-Konevî, *Şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, Nuruosmâniye, 947, 3b.

şılması için Münâvî'yi esas kabul ettiği, ancak Münâvî'nin hem işaret ettiği hem de işaret etmediği bazı eserlere atıflar yaptığı görülmektedir.

(آفة الشجاعة البغي) hadisinin açıklamasını verirken Nuh Efendi, Cevherî, Misbâh ve Kâmus'tan (الشجاعة) ve (البغي) Şecâat ve bağy kelimelerinin hangi manalara geldiğini açıklamıştır.⁹³ Nuh Efendi *en-Nihâye*'den alıntılar yapmaktadır.⁹⁴

El-Câmi'u's-sağîr şerhlerinin atıf yaptıkları eserlerdeki ibareleri genellikle kendi ifadeleriyle verirken bazen Münâvî ve Alkâmî'nin isimlerini zikrederek atıflar da yapmaktadır.⁹⁵

Daha ayrıntılı taramalarda şerhin kaynakları listesi daha da uzatılabilir. Ancak Nuh Efendi'nin Osmanlı döneminde ulemanın başucu kitaplarından olan eserlere sık sık müracaat ettiği onları titiz bir şekilde okuduğu ve aktardığı görülmektedir. Dolayısıyla şerh, bir Osmanlı âliminin hadis metinlerine nasıl yaklaştığı ve onu nasıl şerh ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

İcâzetlerde ve Osmanlı döneminde yazılan eserlerde el-Câmi'u's-sağîr

Osmanlı dönemi âlimlerinin hayatları incelendiğinde genellikle Mısır-Şam-Hicaz bölgeleriyle sıkı bir irtibatın olduğu anlaşılmaktadır. Bu irtibat sayesinde İstanbul merkezli âlimlerin bölge âlimleri ile bölge âlimlerinin ise devletle ne derece irtibatlı olduğu gözlemlenebilmektedir.

Süyûtî sadece *el-Câmi'u's-sağîr* ile değil, her alanda kaleme aldığı eserlerle Osmanlı dönemine etki etmiş önemli bir âlimdir. Hadis usulünde *Tedrîb-ü'r-Râvî*, tefsirde *İtkân* ve *Celâleyn* ile bu etkinin geniş bir sahada olduğu açıktır. Hem yazdığı eserler hem de hocaları ve talebeleri vasıtasıyla Anadolu coğrafyasıyla sıkı bir ilişkisi vardır. Anadolu'ya giden talebelerinden eserlerini yanlarında götürmelerini istemesi⁹⁶ Anadolu'dan giden âlimlerle hoca-talebe ilişkisi veya talebelerinin Anadolu'ya gelmesi bu irtibatın önemli göstergelerindendir.

Süyûtî'nin; Tire'de yaşamış ve ilmî faaliyetlerini burada sürdürmüş İbn Melek'in (ö. 821/1418'den sonra) talebesi olan Kâfiyecî'nin (ö. 879/1474) en önemli talebelerinden olması, bu açıdan kayda değerdir. Elli yıl İstanbul'da ikâmet etmiş ve en son Fatih Câmiî'nde imamlık yapmış olan İbrâhîm b.

93 Nuh b. Mustafa el-Konevî, *Şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, Nuruosmaniye, 947, 6a.

94 Nuh b. Mustafa el-Konevî, *Şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, Nuruosmaniye, 947, 6a.

95 Nuh b. Mustafa el-Konevî, *Şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, Nuruosmaniye, 947, 6a, 7a.

96 Özkan, Halit, "Süyûtî", *DİA*, XXXVIII, 191.

Muhammed el-Halebî de (ö. 956/1549) Süyûtî'nin talebelerindendir. Halebî'nin *Mültekâ'l-ebhûr*'u Osmanlı medreselerinde fıkıh eğitiminin temel metinlerinden bir tanesidir.

Kemalpaşazâde'nin kendisinden hadis aldığı hocası olan Akbilek Bahşî Halîfe'nin (v. 930) İmâm Süyûtî, Zekeriyâ el-Ensârî (ö. 926/1520) ve Sehâvî (ö. 902/1497) gibi âlimlerden ders alması,⁹⁷ Molla Arab'ın (ö. 938/1531) Kâhire'de Süyûtî'den icâzet almış olması⁹⁸ gibi örnekler Anadolu ile Şam-Mısır coğrafyası arasında ilmî alışverişin hassaten hadis ilmi açısından kuvvetli olduğunu göstermektedir. Molla Arap'ın uzun yıllar Üsküp'te kalması bu irtibatın Rumeli coğrafyasına da uzandığını göstermesi açısından mühimdir.

936/1530 tarihinde İstanbul'a gelmiş olan Bedreddin Gazzî (ö.984/1577), Süyûtî'den icazetlidir. Gazzî, Şeyhülİslâm Çivizâde Mehmed Efendi (ö. 995/1587), Bostanzâde Mehmed Efendi (ö. 1006/1598), Muîdzâde el-Amâsî ve Fevzi Efendi gibi döneminin önemli Osmanlı âlimlerine hocalık yapmıştır.⁹⁹

Münâvî'nin *Feyzü'l-kadîr* ve daha sonra kaleme aldığı *et-Teysîr*'i, *el-Câmi'u's-sağîr*'in anlaşılması için temel kaynaklardan biri olmuştur. Bu iki şerh kendisinden sonra gelen şârihlere öncülük etmiş ve daha sonra oluşan şerhler Münâvî temel alınarak oluşturulmuştur. Kendisi de sûfî olan Münâvî, şerhinde Anadolu coğrafyasından bazı âlimlerin açıklamalarını aktarmıştır. Özellikle mukaddimesinde de zikrettiği Sadreddin el-Konevî'den alıntılar yapmaktadır.¹⁰⁰

Fazıl Ahmed Paşa Koleksiyonunda bulunan *Tuhfetu'l-âsâr fî ed'iyeti'l-ezkâr* isimli hadislerde geçen duaların şerh edildiği eserin musannifi, duaları Süyûtî'nin *el-Câmi'u's-sağîr*'inden seçtiğini belirtmektedir. Müellif belli olmayan bu risâle Köprülü Fazıl Ahmed Paşa zamanında yaşamış bir âlimin kendisine sunduğu bir risâledir.¹⁰¹

XVII. yüzyılda Osmanlı toplumu hakkında en önemli bilgiler veren Evliyâ Çelebi (ö. 1095/1684), Yanya şehrini anlatırken Yanya'da bulunan iki Dârul-hadis'ten bahsetmiş ve şöyle demiştir. "İki yerde ilm-i hadîs tilâvet olunur.

97 Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 211.

98 Taşköprizâde, *eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye*, I, 248; Özcan, Tahsin, "Molla Arap", *DİA*, XXX, 240.

99 Çollak, Fatih, Akpınar, Cemil, "Gazzî, Bedreddin", *DİA*, XIII, 537.

100 Sadreddin Konevî'nin Kırk hadis şerhini tahkik eden Prof. Dr. Abdullah Aydın, Münâvî'nin Konevî'nin Kırk hadis şerhini büyük ölçüde iktibas ettiğini belirtmiştir ve bu iktibaslar tahkikte gösterilmiştir. (bk. Sadreddin Konevi, *Kırk Hadis Şerhi*, MÜİFV yayınları, İstanbul, 2015.)

101 *Tuhfetu'l-âsâr fî ed'iyeti'l-ezkâr*, Fâzıl Ahmed Paşa, 258.

Müslim, Buhârî, el-Câmiu's-sağîr ve Meşârik ve Mesâbîh kitapları okunur. Muhaddis kimesneler vardır.¹⁰²

Evliyâ Çelebi aynı şekilde Tekirdağ'ı anlatırken, "Cümle üç yerde ilm-i hadîsten *Müslim, Buhârî ve Câmiu's-sağîr* kitapları tilâvet olunur. Hasbî der-siâmları vardır." demektedir.¹⁰³

Eşrefiye Dârulhadisi'nde müderris olan ve döneminin en önemli hadis âlimlerinden birisi olarak nitelenen Kâmilî¹⁰⁴ (ö. 1131/1718) XVII. yüzyılın sonu ile XVIII. yüzyılın başlarında hadis ilminin önemli temsilcilerinden-dir. Âşir Efendi koleksiyonunda bulunan el-Kâmilî'ye ait sebetin sonunda el-Kâmilî'nin veziriazam Mustafa Paşa'nın (ö. 1102/1691) oğlu Abdullah Paşa'ya (ö. 1148/1735) ve Abdullah Paşa'nın oğlu Abdurrahman Bey'e Buhârî ve Müslim'in sahihlerinin yanısıra Süyûtî'nin *el-Câmi'u'l-kebîr* ve *el-Câ-mi'u's-sağîr*'inin icâzetini verdiği görülmektedir. Döneminde "imâmu'l-ha-dîs" olarak da anılan Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa'nın oğlu Abdullah Paşa ile torunu Abdurrahman Bey'in Süyûtî'nin *el-Câmi'u's-sağîr*'inin icâ-zetini almış olmaları ve eserin adının özellikle zikredilmesi, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda yaygınlığını göstermesi açısından kayda değerdir. İcâzet, Rêbiu-levvel 1129/Şubat 1717 tarihlidir.¹⁰⁵

Ebû Saîd el-Hâdimî'nin (ö. 1176/1762) aldığı icâzetler de dönemin hadis ilmi açısından öne çıkan eserlerini göstermesi açısından mühimdir. Hâ-dimî, icâzetnâmesinde Fâhru'r-Rûm olarak nitelediği babasından [Kara Hacı Mustafa Efendi] babasının da Ereğlili Ali b. Ömer'den Kütüb-i sit-te, *Mesâbîh, et-Terğîb ve't-terhîb, eş-Şifâ ve el-Câmiu's-sağîr* icazeti aldığını zikretmektedir.¹⁰⁶

Bu silsilenin daha sonra *el-Câmi'u's-sağîr* icazeti olarak yaygınlık kazandı-ğı Kettânî'nin şu sözünden anlaşılmaktadır: "Bizde Anadolu âlimlerinden garib bir sened daha var, arkadaşımız Muhammed el-Mekkî b. Azüz'den gelen sened; O, âlim, salih Muhammed Nurî el-Fevzânî'den, o Mustafa Ko-nevî'den, o Muhammed Mustafa Yağlıcevî'den, o Kara Halil el-Konevî'den, o Ebû Saîd el-Hâdimî'den, o babası Mustafa'dan, o Şeyh Ereğlî'den o da Su-yutî'den rivayet etmişlerdir."¹⁰⁷

102 Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, yayına hazırlayan, Seyit Ali Kahraman, Türk Tarih Kurumu, VIII, 348a.

103 Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, yayına hazırlayan, Seyit Ali Kahraman, Türk Tarih Kurumu, VIII, 381ba.

104 Murâdî, *Sikku'd-dürer*, IV, 67; Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 480-481.

105 Aşir Efendi, 37, 129a-129b.

106 Reşid Efendi, 1017, *İcâzetnâme*, v. 239a.

107 Koçyiğit, Yakup, *Hâdimî'nin el-Berîka'da İzlediği Hadis Metodolojisi ve Hadis il-mindeki Yeri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), SÜSBE, Konya, 2010, s. 35.

Hâdimî'nin babası kanalıyla hocası olan icâzet silsilelerinde yer alan Tar-sûsî (ö. 1145/1732), Süyûtî'nin talebesi olan eş-Şa'rânî'den (ö. 973/1565) gelen silsileyle *el-Câmi'u's-sağîr* icâzeti almıştır.¹⁰⁸

Bu icâzetlerden hadis ilminin Mısır uleması vasıtasıyla Anadolu'ya intikal ettiği görülmektedir. Anadolu'da hadis ilminin hangi hocalar ve hangi kitaplar vasıtasıyla geliştiği bu icâzetnâmeler vasıtasıyla görülebilmektedir. Süyûtî ve *el-Câmi'u's-sağîr*'i bu silsilelerde sıklıkla görmek mümkündür.

el-Câmiu's-sağîr ve Süyûtî'nin diğer eserlerinin icâzetinin kayıtlı bulunduğu bir yazmada XVII-XVIII. yüzyıllarda hadis ilmi ile iştigal etmiş âlimlerin birçoğu zikredilmiştir. Muhammed el-Gazzî, İsmâil el-Aclûnî, Ahmed el-Menînî'nin ortaklaşa hadis okudukları âlimlerin zikredildiği bu icâzetlerde, bu üç âlimin;

Birinci silsilede Şeyh Abdülgani en-Nablusî'den, Necmeddin el-Gazzî ve babası Bedreddin el-Gazzî vasıtasıyla müellif Süyûtî'den,

İkinci silsilede, Muhammed Ebu'l-Mevâhib, Şeyh Abdülbâkî, Şeyh Abdurrahman ve Alkamî vasıtasıyla müelliften Süyûtî'den,

Üçüncü silsilede, Şeyh Muhammed el-Kâmilî, Şeyh Ahmed el-Kuşâşî, Ebu'l-Mevâhib eş-Şenâvî ve eş-Şa'rani vasıtasıyla müellif Süyûtî'den *el-Câmiu's-sağîr* icâzeti aldığı kaydedilmiştir.¹⁰⁹ Nablusî, Menînî ve Aclûnî, döneminde Osmanlı Devleti ve Bursevî ve Saçaklızâde gibi döneminin önde gelen âlimleriyle irtibatlı olan âlimlerdir.

Akifzâde Abdurrahîm Efendi'nin hocasından naklettiğine göre Amasyalı Osman Efendi (ö. 1151/1738), bazı ramazanlar Mahkeme Camii'nde itikâfta iken Süyûtî'nin *Câmiu's-sağîr*'ini ezberlemiştir.¹¹⁰

İcâzetlerde merkezi konumda olan Süyûtî, Osmanlı dönemi telifâtında da önemli bir yer işgal etmektedir. Hâdimî, *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye* şerhi olan *el-Berîka*'da hadislerin çoğunluğunu, "*el-Câmi'u's-sağîr*'de geçmektedir" ifadesi ile vermektedir.¹¹¹ "Süyûtî'nin *el-Câmiu's-sağîr*'inin şerhi olan, Münâvî'nin *Feyzü'l-kadîr*'i Hâdimî'nin hadisleri değerlendirmek ve şerh etmek hususunda temel başvuru kaynağı olmuştur."¹¹²

108 Reşid Efendi, 1017, *İcâzetnâme*, 240a.

109 Dârulmesnevî, 63, 69b.

110 Âkifzâde Abdurrahîm, *Kitâbü'l-mecmû' fî'l-meşhûd ve'l-mesmu'*, Ali Emîrî Kü-tüphanesi, 2527, s. 116-117.

111 Koçyiğit, Yakup, *Hâdimî'nin el-Berîka'da İzlediği Hadis Metodolojisi ve Hadis İlmindeki Yeri*, (Doktora Tezi), Konya, 2010, s. 50.

112 Koçyiğit, Yakup, *Hâdimî'nin el-Berîka'da İzlediği Hadis Metodolojisi*, s. 11.

Nablûsî'nin de *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye* şerhi olan *el-Hadîkatü'n-ne-diyye* isimli eserinde hadis kaynağı olarak Süyûtî'nin *el-Câmi'u'l-kebîr* ve *el-Câmi'u's-sağîr* isimli eserlerden faydalandığı belirtilmiştir.¹¹³

Okçuzâde Mehmed Şâhî Bey'in Ahsenü'l-hadis isimli manzum kırk hadis tercümesinde tercüme edilen hadisler, büyük oranda Suyûtî'nin *el-Camiu's-Sağîr*'inden alınmıştır.¹¹⁴

Bu etki uzun yıllar devam etmiş son dönemlerde yaşamış olan Şeyh Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî (ö. 1893), *Râmuza'l-ehâdis* isimli eserini büyük ölçüde *el-Camiu's-sağîr*'den faydalanarak oluşturmuştur.¹¹⁵ *Râmuza'l-ehâdis* şerhi *Levâmiu'l-ukûl*'deki açıklamalarının büyük çoğunluğu da Münâvî'nin *Feyzü'l-kadîr* isimli *el-Câmi'u's-sağîr* şerhinden aktarılmaktadır. Ayrıca Hifnî'nin (ö. 1181/1767) hâşiyesinden de¹¹⁶ faydalandığı belirtilmiştir.¹¹⁷

Osmanlı'nın son dönemlerinde “*Binbir hadis*” ismiyle hadisleri derleyen Mehmed Arif Bey (1845-1897) eserine aldığı hadisleri *el-Câmi'u's-sağîr*'den seçmiştir.¹¹⁸ Eserinin mukaddimesinde şöyle demektedir;

“İşbu kitapta münderiç binbir ehâdis-i seniyyenin 580. numarada kayıtlı olandan mâadâsı *el-Câmi'u's-sağîr*'den ve yalnız o hadis-i şerîf mecmua-i Münâvî'den alınmıştır. Hazret-i müellifin tertibi gözetildi. El-Câ-

113 Nablûsî, *el-Hadîkatü'n-ne-diyye şerhü't-tarikati'l-Muhammediyye ve's-sireti'l-Ahmediyye*, thk. Mahmud Muhammed Nassar, Dârü'l-Kütübü'l-İlmîyye, Beyrut, 2011, s. 18. Şârih Nablûsî, *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye*'yi şerh ederken *el-Câmiu's-sağîr*'in yanında Münâvî şerhinden de çokça faydalanmıştır.

114 Yıldız, Âlim, “Okçuzâde Mehmed Şâhî ve Manzum Kırk Hadis Tercümesi: *Ahsenü'l-Hadis*”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, sayı: 17, s.102.

115 Abdullah Aydınî'nin bu konudaki değerlendirmeleri şöyledir: “Gümüşhânevî Hazretleri bu kitaplarındaki hadisleri benzeri muahhar kitaplardan seçmiştir. Bu kitaplar ise muhtemelen Süyûtî'nin *el-Câmi'u'l-kebîr*, *el-Câmi'u's-sağîr* ve *ez-Ziyâdât* isimli eserleridir.” (bkz. Aydınî, Abdullah, “Bir hadisçi olarak Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî, *Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî Bildirileri*, haz. Necdet Yılmaz, İlim Kültür Ve Sanat Vakfı, İstanbul, 1992, s. 67.); Hatiboğlu, İbrahim, “Râmuza'l-ehâdis”, *DİA*, XXXIV, 455.

116 (I-II, Bulak 1290, 1292; I-III, Kahire 1304, 1312, 1324, Azîzî şerhiyle birlikte)

117 Bkz. Aydoğdu, Rukiye, 19. Yy. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf-Hadis İlişkisi-Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Özelinde-*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2008, s. 88; Özsoy, Abdulvahap, “Levâmiu'l-Ukûl ve Hadis Şerh Geleneğindeki Yeri”, I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı (03-05 Ekim 2013 Gümüşhane), 2014, s. 533-542; Demirer, Macit, *Hadis İlimleri Açısından Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî (v. 1311/1893) ve Levâmi'u'l-ukûl Adlı Eseri*, SÜSBE, Yayınlanmamış doktora tezi, Konya, 2007, s. 301.

118 Uğur, Mücteba, “*el-Câmi'u's-sağîr*” *DİA*, VII, 113; Mehmed Arif Bey, *Hadisleri Anlamada Toplumsal Boyut*, (yay. haz. İbrahim Hatiboğlu), Dâru'lhadis, İstanbul, 2000, s. 22.

mi'û's-sağîr'deki ehâdîs-i nebeviyyenin cümlesi, usûl-i hadîs fennine tevfikân, müellif hazretlerinin tetkikinden geçerek zayıf, hasen, sahih olmak üzere, üç kısma ayrılmış olmasıyla, fakîr dahî, zayıf işâretli olanlardan hiçbirisini almadım. Ehâdîs-i mündericenin râvîlerini ve mahrecini anlamak isteyenler, el-Câmi'û's-sağîr'e ve şerhlerine müracaat ederlerse, kolaylıkla bulabilirler."¹¹⁹

Mehmed Zihnî Efendi (ö. 1913.), *el-Hakâik mimmâ fi'l-Câmi'i's-sağîr ve'l-Meşârik min hadisi hayri'l-halâik* isimli eserine *Meşârik* ve *el-Câmi'û's-sağîr*'den seçtiği hadisleri yeni bir tertibe koyarak tercüme etmek niyetiyle başlamıştır. Ancak iki fasla ayırdığını belirttiği eserde ilk fasıl olarak *Meşârik* ve *el-Câmi'û's-sağîr*'de zikredilen râvîlerin hal tercümelerini İbnü'l-Esir'in (ö. 630/1233) *Üsdü'l-gâbe*'sinden faydalanarak kaleme almıştır.¹²⁰ İlk cildi 1310/1893, ikinci cildi 1311/1894 yılında çıkan eser harf-i zı'ya (ظ) kadar tamamlanmıştır.¹²¹ Züheyr b. Râfi' tercümesi verilen son sahâbidir.¹²² Müellifin ikinci fasılda hadisleri tercüme etme düşüncesinin gerçekleşmediği görülmektedir. Ancak onun eserini Osmanlı döneminde hadis ilminde yaygınlık kazanmış olan *Meşâriku'l-envâr* ve *el-Câmi'û's-sağîr*'den seçeceğini belirtmesi ve eserine "*el-Hakaik mimma fi'l-cami'i's-sagir ve'l-meşarik min hadisi hayri'l-halaik*" ismini koyması konumuz açısından önemlidir.

Osmanlı döneminde görülen bir telif türü de alfabetik olarak derlenmiş eserleri konularına göre yeniden tertip etmektir. Derlemeyi yapan kişinin isminin zikredilmediği h. 999 tarihinde yazılmış bir tertipte derlemenin sahibi "Bu risâledeki hadisleri Süyûtî'nin *el-Câmiu's-sağîr*'inden seçtim. Hangi temel kaynakta geçtiğini belirten rumuzları terkettim ve sadece râvî isimlerini zikrettim demek, herhangi bir işkâlle karşılaşan kişinin *el-Camiu's-sağîr*'e başvurması gerektiğini belirtmektedir."¹²³ Bu eserde hadislerin konularına göre tasnif edildiği görülmektedir. Konu sıralaması şöyledir: *Fezâilü'l-istiğfâr ve't-tevbe*, *fezâilü'l-ilm ve'l-ulemâ*, *fezâilü'z-zikr*, *fezâilü kırâeti'l-kur'ân ve's-süveri'l-mahsûsa*, *fezâilü'd-duâ*, *fezâilü's-salât*, *fezâilü'l-hulefâi'l-erbaa*, *Fezâilü'l-abdâl ve'l-evliyâ*, *fezâilü'l-Arab ve's-Şâm*, *Fezâilü's-sultân*, *Fezâilü hâzihi'l-ümme'ti'l-merhûme*, *fezâilü'l-müteferrikâti'l-mühimme*.¹²⁴ Ayrıca Süleymâniye Kütüphanesi'nde bulunan bir

119 Mehmet Arif Bey, *Binbir Hadis*, İstanbul Kitabevi, 1959, s. 11.

120 Zihnî, Mehmed Efendi, *el-Hakâik*, I, 8-9.

121 Diyanet İslâm Ansiklopedisi'nde dad (ض) harfinden sonrası neşredilememiştir denilmektedir. (bk. Uğur, Müctebâ, "el-Câmi'û's-sağîr", *DîA*, VII, 113.)

122 Ensardandır, Râfi b. Hadîc'in (ö. 73/692) amcasıdır. Bkz. İbn Hacer, *el-İstîâb*, Dârü'l-Cil, Beyrût, 1992, II, 778.

123 *Risâle fi ehâdîsi'l-me'hûza*, Hacı Mahmut Efendi, 694, 5b

124 *Risâle fi ehâdîsi'l-me'hûza*, Hacı Mahmut Efendi, 694.

nüshada el-Câmi'ü's-sağîr'in alfabetik olarak sıralanmış hadisleri konularına göre (ale'l-ebvâb) yeniden tertip edilmiştir.¹²⁵

Sonuç

İmâm Süyûtî'nin kendisinden önce başlamış olan hadisleri alfabetik olarak bir araya getirip seçme hadis metinleri oluşturma geleneğini, *el-Câmi'ü's-sağîr* ile ileri seviyeye taşıdığı görülmektedir. Döneminin şartları içerisinde hadislere ulaşmada bir fihrist özelliği de göstermesi sebebiyle asırlar boyunca tedâvülde kalan bir eser olmuştur. Evliya Çelebi'nin XVII. yüzyılda dâruhadislerde okutulduğunu zikretmesini saymazsak genellikle tedris faaliyetinde değil eser telifinde ve hadislerin tahririnde kullanıldığı görülmektedir. Günümüzde internet ve bilgisayar programları imkânlarıyla yapılan araştırmalar uzun yıllar boyunca fihrist özelliği de taşıyan *el-Câmi'ü's-sağîr* türü eserlerle yürütülmüştür. Bu kolaylığın günümüzde de geçerli olabilecek handikapı bu eserlerin temel kaynak eserlerin yerine ikâme edilmesidir. Hadis metninin geldiği rivâyet bağlamındaki anlamı veya o rivâyetin bulunduğu hadis kitabındaki zikredildiği yer ile irtibatı kopan metnin bazı durumlarda yanlış anlaşılma ihtimali bulunmaktadır.

el-Câmi'ü's-sağîr'in mutasavvıfların indinde makbul olması da dikkat çekilmesi gereken önemli bir husustur. el-Alkamî, Hifnî, Metbûlî, Şa'rânî, Münâvî, el-Hâdimî, Nuh b. Mustafa el-Konevî, Kadrî Bigavî gibi *el-Câmi'ü's-sağîr*'i şerh/tercüme eden veya icazetine sahip âlimlerin neredeyse tamamının bir tarikate müntesib olması eserin sufi gelenek üzerinden intikâli anlamına gelmektedir. Günümüz açısından, ehl-i hadîs geleneğinin selefi-zâhirî çizgiye yakın addedilmesi ile *el-Câmi'ü's-sağîr* okuyan geleneğin sufi çizgide ilerlemiş olması üzerinde durulması gereken bir noktadır.

Osmanlı döneminde XVII/XVIII. yüzyıllarda hadis ilminin Şam ve Mısır'da hadis okutan âlimler vasıtasıyla Anadolu coğrafyasına yayıldığı görülmektedir. Osmanlı bürokrat ve ulemasına verilen icâzetnâmelerde daha çok derleme hadis eserlerinin okutulduğu ve icazetlerinin verildiği anlaşılmaktadır. Bu icâzetnâmelerde Kütüb-i sitte'nin yanında *Meşârik*, *Mesâbih*, *et-Terğîb ve't-terhîb* ve *el-Câmi'ü's-sağîr* icâzetleri bulunmaktadır.

Osmanlı müelliflerinin eserlerini kaleme alırken hadisler için en önemli başvuru kaynaklarından birinin *el-Câmi'ü's-sağîr*'dir. Hâdimî ve Nablusî *et-Tarikâtü'l-Muhammediyye* şerhlerinde kullandıkları hadislerin çoğunu, icazetine de sahip oldukları *el-Câmi'ü's-sağîr*'den seçmişlerdir.

125 Mürettebû'l-Câmi'ü's-sağîr, Süleymâniye, 218.

Osmanlı döneminde yapılan hadis tercümelerinde bir eser tercüme edilirken genellikle o eserin şerhinden faydalanılmış, hatta daha çok şerhleri tercüme edilmiştir. Tercümelerde geçen râvî ve isnad tenkidi ile ilgili bilgiler -verildiği takdirde- genellikle ricâl ve tabakat kitaplarının kullanılmadığı, şârihlerin açıklamalarından aynen iktibas edildiği anlaşılmaktadır. Tercüme eserlerin padişah, talebe veya halk için tercüme edildiği göz önüne alındığında hadis ilmi ile ilgili teknik bilgilerin genellikle aktarılmadığı da görülmektedir.